

The Organization of the Three "Bavot"

1. הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות

אח"כ חלק המאמר בנויקין וחלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים: והתחיל בבבא קמא וענינה לדבר על נזיקין כגון שור ובור והבער ודין החובל ואין השופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינים.

ואח"כ בבא מציעא וענינה לדבר על הטענות והפקדונות ושכירות ודין השואל והשכיר וכל מה שהוא ראוי לחבר לזה הענין כמו שעשה הכותב שאחר דיני שור ובור והבער (שמות כ"א: כ"ב) וכי ינצו אנשים דבר על ארבעה שומרים.

אח"כ בבא בתרא וענינה לדבר בחלוקת הקרקעות והדינים בענין הדירות המשותפות והשכונות וביטול מקח וממכר במום הנמצא ולדבר בענין הממכרים והקנינים והיאך ראוי לדון אותם והערבות והירושות וסדר החלק הזה באחרונה בשביל שכולו קבלה ודברי סברות ולא התבאר מן התורה.

2. תוספות מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א

השותפין - כולה נזיקין חדא מסכתא היא כדאמרין בהגוזל קמא (ב"ק דף קב.) ובפ"ק דע"ז (דף ז. ו.) ואפ"י לא הוי חדא מסכתא צריך לפרש למה נשנית מסכתא זו אחר ב"מ כדאשכחן דדיק גמ' בריש מס' שבועות (דף ב:.) מכדי תנא ממכות סליק מ"ש דקתני שבועות וכן בכמה מקומות והא דאמר (ב"ק קב.) בתרי מסכתות אין סדר למשנה היינו לענין מחלוקת ואח"כ סתם משום דרבי לא שנה לתלמידיו כסדר המסכתות ופעמים שנה האחרונה קודם הראשונה ואור"י דהיינו טעמא משום דקאי אהך פירקא דלעיל (ב"מ דף קטז:.) הבית והעלייה של ב' שנפלו חולקים בעצים וכו' וקרי להו התם בגמ' שותפין וקתני נמי (שם דף קיח:.) ב' גנות זו ע"ג זו וירק בינתים דהוי ענין שותפות.

3. הקדמת הרמב"ם למשנה

אח"כ נתעסק בחלוקת הדברים בסדר נזיקין, וחלק עניני המסכתא הראשונה לשלשה חלקים. והתחיל בבבא קמא וענינה בדיני הנזקים ומניעתם כגון השור, והבור, וההבער, והחבלות, ודומיהם. ומחובת הדין להקדים תחלה סלוק הנזקים מבני אדם. אח"כ בבא מציעא וענינה בדיני הטענות והפקדונות, וההשכרה, והתביעות, והשכירות, וכל מה שראוי להסתפח לענין זה, כדרך שעשה הכותב, אחר דיני שור ובור והבער וכי ינצו אנשים דבר בדין ארבעה שומרים. אח"כ בבא בתרא וענינה במשפטי חלוקת הקרקעות, ודינים השייכים בבתיים משותפים, ודיני שכנים, ובטול קשרי מסחר בהגלות מום, ודינים המסופקים בעניני מקח וממכר והיאך לדון בהם, ודיני ערבות והירושות. ואחר חלק זה מפני שכולו קבלה ודברי סברא, ולא נתבארו במקרא, וכאשר הודיע את הדינים בא לדבר על הדינים המוציאים לפועל אותם הדינים, ולכן הסמיך סנהדרין לבבא בתרא

4. פרופ' י.נ. (יעקב נחום) אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, עמ' 962:

המסכות - ששים הן (שהשיר שם וש"נ). ואצלנו הן ששים ושלש. אבל שלש הבבות הן מסכת אחת. "מסכת נזיקין". "כולה נזיקין חדא מסכתא היא" (ב"ק וע"ז שם). שאע"פ שנחלקו בבבל (השם "בבא", babu בבלי הוא. נדרים סו ב) לשלש - שלש שהן אחת היא. וכן אמרו בויקרא פ"ט ב. שהשיר היא ומדרש שמואל ח ג: נזיקין ל' פרקים. וכן הדבר בכמה כ"י של המשנה. כ"י ק: "נזיקין פר' ל". הוי לו בתחילת ב"ק: "מסכת נזיקין" ובסוף כ"ב: "חסלת נזיקים פרקים ל". ואע"פ שנחלקה כבר לבבות (בבא תניינא). מתחילה בבא מציעא בפרק י"א ובבא בתרא בפרק כ"א. ובקטע שבשרידי הירוש' 254-255 לא נחלקה לבבות. ובבא מציעא מתחיל: פרק י"א שנים אוחזים וכו'. וכן בקטע כ"ב אנט' 202 נחשב "המוכר את הבית" - פרק כ"ג. וכן ברשימה שבקטע "הלכות פסוקות" כ"י אדלר 2639 (מונש' חס"ז 1923) 135: ומן סדר נזיקין ג' באבי ל' פירקין. סנהדרין י"ד פירקי וכו'. וכן בקטע של "מתיבות". גנוי קדם

5. הצעת חלוקה - הרב יעקב נגן, ר"מ בישיבת עתניאל, בספרו נשמת המשנה, עמ' 351:

בבא קמא א-ו - נזקי ממון
בבא קמא ז - בבא מציעא ב - גזלה ואבדה
בבא מציעא ג-ח - שומרים ופועלים
בבא מציעא ט - בבא בתרא ד - קרקעות ובתים
בבא בתרא הי - נספחים

The Uniqueness of Monetary Law (Final Mishna in Bava Batra)

Recognizing the Human Elements and Their Complexity

6. משנה מסכת בבא בתרא פרק י משנה ח

אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס:

7. תפארת ישראל - יכין מסכת בבא בתרא פרק י משנה ח

(פד) שהן כמעין הנובע. שאין לך שום דבר מדיני התורה מאיסור והיתר, שנתנה בו תורה רשות לשכל האנושי לעוף כפי כחו לחתור ולחקור ולהחליט כפי הנראה בעיניו, כמו בדיני הממונות, שפתחה לו התורה בהם לאדם נחלה בלי מצרים, לשקול ולשפוט ולדקדק כפי שכלו, עד שרוב דיני טוען ונטען שנדברו בהם דברים הרבה כעגלה המלאה לה עמיר, כולם כללה התורה בדברים מועטים בפסוק א', באמרה בצדק תשפט עמיתך, רק מפני ששכל האדם עשוי לטעות באריגה דקה כזאת, לכן רבותינו הקדמונים בעלי המשנה והתלמוד, התאספו יחד לאלפים מגדולי האומה, והניחו לנו יסודות ושרשים בכל אלה, ובכל זה עדיין נשאר מקום להדיין להשמט לימין או לשמאל, לדמות מלתא למלתא, או לחלק ביניהם לפעמים בכחוט השערה, לכן עסק דיני ממונות ישנס שכל האנושי, לדקדק היטב שיכוון מטרת האמת על הנקודה,

מלבד שכך מחוייב לו, דבכל דיני איסור והיתר, כשמסתפק בדבר, יחמיר באיסור תורה, מה שאין כן בדיני ממונות, לא יכול להשמט בבית הספק להחמיר, דהרי מה שהוא חומרא לזה הוא קולא לזה, ועל כן צריך להתעמל לכוון רק האמת לאמתו:

8. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף י עמוד א
אלא דשמואל לית ליה פירכא. אמר רבא ואיתימא רב נחמן בר יצחק: היינו דאמרי אינשי: טבא חדא לפלגא חריפתא ממלי צנא דקרי.

9. הקדמה לספר פלפולא חריפתא, פירושו של ר' יום טוב ליפא הלר (בעל תוספות יו"ט) על הרא"ש

<p>דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קעה עמוד ב בגמרא סופ"ק דחגיגה (דף י" ע"א) קרי רבא עליי דשמואל "פלפולא חריפתא".</p> <p>וכתב בעל תוספות יום טוב בהקדמת ספרו "פלפולא חריפתא" על הרא"ש שהטעם הוא על פי מה שכתב הרא"ש ריש פי שור שנגח ד' וה' (ה"ד) שהטעם דהלכתא כוותי' דשמואל בדיני, משום שחז"ל ידעו ששמואל היה רגיל לפסוק דינין, ולכן הי' מדקדק בהן וירד בהן לעומקן, ומשכיל על כל דבר אמת עכ"ל, וכיון שעומק החכמה הוא דיני ממונות שבהם הי' שמואל בקיא, לכן לו נאה ולו יאה שיקרא בשם פלפולא חריפתא.</p> <p>וכתב התוס' יום טוב שמטעם זה גופא קרא לשם חיבורו שעל הרא"ש לסדר נזיקין בשם זה "פלפולא חריפתא".</p>	<p>ולחלק</p> <p>האלי הכונן הלך קרית סד' נטיס האל יקרא: אצטית כי חליס לוקה את ונאלול בזכ' ב' פזחני אכנא' נו' רג' כ'י המזלת לאזה כחו התורה אהי' ג'כ המזלת לה נחזלי והנה תזכירה אף סוכחיה נאצטית כי חולת אהבה אני: הרניעני הוא סדר נזיקי: מה נאה לו והוא נאה לשון פלפולא חריפתא כאות שגינו נאז' כ'כ אר"י התורה שיחכים יעמקו בל"ח שאין לך יוקצע בתורה גדול ויהי אהן הזעין הננוע: וכך אתה מוצא נגמ' דספ'ק דתנינה דרזא ודתימא ד"כ נר יתקו קרו ליה דמחיל פלפולא חריפתא ואין ספק אצלי אהי' מזה הגנש דמחיל הלכת' סותיה כדמי וכתב הרא"ש בפ' אור שנת ד' וה' דטעמ' לפי שידעו חכמי התלמוד שמחיל היה רגיל תמיד לפסוק דינין ולכן חיל מדקדק בהן וירד לעומקן ומשכיל על כל דבר אמת עכ"ל. ולפיכך זה שמו נאה לו להקרא פלפולא חריפתא יחרי שקרי היה והעמיק כמעין הננוע החכמים לירד' בו' ודכותיה נאה אף יאה לחלק הזה:</p>
---	---

10. עיון יעקב בבא בתרא קעה עמוד ב

<https://dafyomi.co.il/bbasra/insites/bb-dt-175.htm>
by Rabbi Y. Montrose
The IYUN YAKOV explains that the wisdom to which Rabbi Yishmael here refers is the shrewdness that a Dayan must have in order to discern when witnesses, plaintiffs, or defendants are not telling the truth. A Dayan should be crafty enough to employ whatever type of method necessary to determine the facts of the case. A story is told about a Dayan who sensed, but could not prove, that a person who seemed to have a valid claim that he was the owner of a certain coin was in fact not its owner and was lying. The Dayan privately instructed his attendant to whisper to someone within earshot of the suspect that the coin in question had a dent on its the front along with some discoloration (which the true owner would have known), and if the claimant is the true owner he certainly would know this detail. When the claimant came back into court, he immediately stated that he could prove that the coin was his, and he gave the details which he overheard the attendant whisper. The Dayan promptly said, "The coin clearly is not yours, as it has none of those characteristics," and he awarded the coin to the other party.

הרואה שישיגים יפסוק בדיני ממונות לפי סגריך דריסה
וחקירה לעמוד על דין מקומה ולבטל כל רמאו' מפדי'
ונמלי דריס כזנולר בש"מ סי' ט"ו פל' כן נכנסו בו ערמוניות ומתסכס
חה כמעין הננוע דבר יתקו דבר וטפסר אהקוונס בש"ס דברכות דף
פ"ג כל תלמידי שמואל פלוג רבו טעם ראשון ונאצטית ונאצטית ונאצטית
בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן ר' יאמאל אומר הרובה שישיגים
נא' כ' בדיני נפשות ג' כ' בעינין דריסה וחקירה טעם א' אומר אומ' יודע
נאצטית פחזקו טעם כ' בדיני ממונות אחרתין וחקרין כדי לבטל הרמאו'
האצטין ר"ש לדיני נפשות פ"א בש"מ סי' ט"ו טע"ף ג' בהנה"כ ז'

11. שם משמואל שמות פרשת משפטים שנה תרעג

בש"ס עירובין (כ"א ב) בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה בת קול ואמרה אם חכם בני ישמח לבי גם אני. והגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה עפ"י דברי הש"ס (ב"ב קע"ה ב) הרואה שיחכים יעסוק בדיני ממונות. דהנה להכיר בין טוב לרע אין זה כ"כ רבותא דכל מי שאין עיניו טרוטות רואה ויודע ומבין, אבל להכיר בין טוב לרע זה רבותא יותר, וע"כ דיני ממונות ששניהם ממון ישראל ובא מסטרא דקדושה אלא שזה שייך לזה וזה לזה, היכר זה הוא רבותא יותר, והוא בגדר חכמה שמוציאה לאור דברים נעלמים, וע"כ הרואה שיחכים יעסוק בדיני ממונות:

12. שם משמואל במדבר פרשת שלח שנה תרעה

וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה במה שנאמר על שלמה המע"ה (מל"א ג' כ"ח) כי חכמת אלקים בקרבו לעשות משפט, ועוד שאמר ז"ל (ב"ב קע"ה ב) הרואה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, כי לברר במשפט אם הממון שייך לזה או לזה ששניהם מסטרא דקדושה צריכין לחכמה יתירה מאשר לברר בין טמא לטהור כשר ופסול אסור ומותר שזה מסטרא דקדושה וזה מסט"א, ע"כ תיקן שלמה עירובין ונט"י, ששלמה בחכמתו היתירה ידע להבדיל בין רשותו של זה לרשותו של זה אף ששניהם רה"י מסטרא דקדושה, ומהראוי שלא להוציא מזה לזה בלי עירוב כמו מרה"י דהוא סטרא דקדושה לרה"ר שהוא בסט"א, וכן נט"י אף בידים טהורות מ"מ באשר ידים עסקניות ומתפשטות מהגוף, צריכין להבדיל מן הקודש וצריכין נטילה. עכ"ד ודפח"ח:

וכענין זה יש לומר להבחין בטעות המרגלים באשר היתה דקה מאד, לא מספיקה לזה חכמה רגילה אלא צריכין לזה חכמה יתירה, וע"כ הוסיף אות יו"ד ליהושע, דידוע דיו"ד היא בחכמה, דשם של אדם הוא מהותו, וכאשר הוסיף יו"ד בשמו נשתנתה בזה מהותו ונתוספה בו חכמה יתירה להבין ולהבדיל מה שלא ידע מקודם, ואז תתכן התפלה עליו שיהי' נושע מעצתם:

Celebrating the Human Element

13. הראי"ה קוק בשיעור כללי בישיבת מרכז הרב, מצוטט בספר 'נשמת המשנה' של הרב יעקב נגן, עמ' 353:

ה"כבות", יש פלוגתא אם חדא מסכתא הם, או כל חדא וחדא מסכת בפני עצמה (בבא קמא קב ע"א). אם חדא מסכת הן אז צריך להיות סידורה לפי הכלל מעלין בקדש, שעניינם אחד, ואם כל חדא וחדא מסכת, אז צריך להיות הסידור לפי הכלל כל המקודש קודם. הרמב"ם בדבריו: "בשביל שכולה קבלה, ודברי סברות ולא התבאר מן התורה", מישב את הסידור הנגזר לפי כל הדעות. התורה שבעל פה נדורה בחלקי התורה שנכתב והסברה היא בתוך החוקים רק למותר, שמה לו לדעת אנושי לחוות בחוקי התורה, והחוקים במאמר ד' הם התגלויות של עוטק קדושת ההוויה, ובהסתכלות הנגלית שכל דבר שבא מתוך התורה הוא יותר מקודש מאשר לא נתגלה בתורה כי אם בדעת האנושי. ולפי הדעה שכל חדא וחדא מסכת פני עצמה, ואינם עניין אחד, שפיר שהקדים בבא קמא שפורשת הרבה בחוקי התורה, ואח"כ בבא מציעא שדיניה פחות מפורשים בתורה, ולבסוף בבא בתרא שכולו סברות, לפי הכלל כל המקודש מחברו קודם את חברו.

ויש בהסתכלות הכללית והמסתורית לדון להפוך, שמה שהשכל שולט בו יותר וכמו שאמרו "הרוצה ליחכים יעסוק בדיני ממונות" בשלהי בבא בתרא (י, ח), מחכימים יותר, ויתרון החכמה היא שמתאחדת ונאחזת בקדושת ההוויה בתוכיותה, מקורה ושורשה, בנקודה הכללית שבקדושה, ומתוך זה מתעלה השכל להעמקת ולתפיסת עומק כל עניני התורה. ולדעה האומרת חדא מסכתא היא, וסדור עניינה צריך להיות במעלין בקדש, ישנה כאן עליה שהסתכלות פנימית ... ומשום זה תחילה בבא קמא שדיניה מפורשים, ואחר, בבא מציעא, דיניה פחות מפורשים, ולאחרונה בבא בתרא, "שכולה קבלה, ודברי סברות ולא התבאר מן התורה".

14. בן יהוידע, ברכות סג עמוד ב

שְׁתֵּם כְּמַעֲיָן הַנּוֹבֵעַ. נראה לי בס"ד מה שעשה בזה דמיון למעיין הנובע, והוא שיש מקנה ויש מעין, וההפרש שבניהם המקוה מימיו תלושים ואם יבא אדם ויקח מהם לא יהיו נוספים מאליהם מן הקרקע, אבל המעיין אם יקחו ממנו נוסף מהקרקע, נמצא זה מוסיף מניה וביה וזה אינו מוסיף מניה וביה אלא רק מה שיטילו לתוכו, כן דיני איסור לא יוכל שום חכם לחדש דבר משכלו כמו ענין שודא דדייני הנמצא בד"מ שהדיין יגזור אומר מדעתו, ומה שהולכין בספק איסור להחמיר אין זה גזרת אומר, אלא אדרבה מחמת חסרון ידיעה אזלינן ביה לחומרא ואין אנחנו מחליטין את הדבר לומר שזה אסור בודאי ולכן לא נוכל להקל מדעתנו להתיר, מה שאין כן דיני ממונות החכם יוכל לחדש דבר כמו ענין שודא דדייני שיחליט גזרתו ודבריו מצד השערת שכלו על כל צד שיהיה.

The Centrality of Interpersonal Law

15. יוסף דעת לבבא בתרא קעה עמוד ב

והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמועין בן ננס' — יעסוק דיני ממונות שוה בנימטריא ל' ישמש בן ננס. (862)

'שאיין לך מקצוע בתורה יותר מהן' — בדרך רמז יש לפרש שהם רוב התורה, וכדרך שאמרו (שבת לא. וברשי' שם) דעלך סני לחברך לא תעביד — זהו כל דתורה כולה. דרובה ככולה. זה נרמז בבבא בתרא — מקצוע עולה 306 ותורה עולה 611, הרי שאין לך דבר אחד שהוא כולל ונקשר לרוב ענינים שבתורה (=מקצוע' בתורה) כדיני ממונות. יצוין שחז"ל מהמשנה שלפנינו לא נמצא המונח 'מקצוע' במשמעות זו (ואמנם מופיע במשמעות של צלע, צד. וכן יש 'מקצוע' — כלי לקציצת תאנים) בכל הש"ס, בבבלי וירושלמי, ולא בשאר מדרשי רז"ל, מלבד במקום אחד בתוספתא — סוף עירובין. עפ"י בדיקת מחשב.

The Danger of Rejecting the Rational

16. גור אריה ויקרא פרשת בחקותי פרק כו פסוק יז - טז

משלא תלמדו לא תעשו. דאין לפרש שהם שני דברים - הלמוד והעשייה, דודאי אם אין לומד אין יעשה התורה, אלא פירושו משלא תלמדו - לא תעשו. ואף על גב שפרשנו (אות יח) "ואם לא תשמעו" שתהיו עמלים בתורה, ואם כן שפיר נוכל לפרש "ואם לא תשמעו" שתהיו עמלים, ומכל מקום הם לומדים תורה אף על גב שאינם עמלים, דזה אינו, שהרי פירשנו גם כן 'ולדעת מדרשי חכמים', והיינו מדכתוב לשון שמיעה ששייך גבי מדרשי חכמים, וכאשר לא ישמע מדרשי חכמים אינו לומד כלל. שאין לומר אף על גב שלא ישמע למדרש חכמים ישמע מה שכתוב בתורה, דזה אינו, דאין חילוק, דאם לא ישמע למדרשי חכמים גם כן לא יקרא בתורה, ואם כן בודאי לא יעשה. והא דכתב "לא תשמעו" לענין מדרש חכמים דוקא, כי שמיעה שייך במדרשי חכמים, היא תורה שבעל פה, כדלעיל (אות יח):

(טו) מואס באחרים כו'. דאם לא כן, "אם בחקותי תמאסו" למה לי, וכן כולם. אף על גב שאין בכתוב נכתב בפירוש מואס באחרים, כיון שכתוב "אם בחקותי תמאסו", אין מיאוס אלא בדבר שנעשה בפניו והוא קץ בו, בזה שייך מיאוס, ולפיכך פירושו שמואס באחרים שעושים. וכן מה שדרשו (תו"כ כאן) "שונא את החכמים" בלשון "ואת משפטי תגעל נפשכם", לפי שהשונא את החכמים שונאם מפני שהוא שונא את החכמה, וזהו שאמר "ואת משפטי תגעל נפשכם", כי החכמים נקראים חכמים מפני שהם יודעים את החכמה, שהיא "משפט", כי כל משפט הוא דבר מושכל, ואינם חכמים בשביל שיודעים את החקים, כי החקים מפני שאין לעמוד עליהם אין חכמים בהם, אבל במשפט יש חכמה, לפי שהוא משפט אמת, וכמו שאמרו חכמים (ב"ב קעה): מי שרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, וזהו "את משפטי תגעל נפשכם". (ולא [נ] תגעל נפשכם" הוא יותר מן המאסיה, כי הגעילה הוא שקץ בדבר עד שגועל ממנו, כל כך מרוחק ממנו, לפיכך מוקמינן ליה בדבר שהוא יותר מרוחק, והיינו שהוא שונא

את החכמים, שזה הרחקה יותר מן המאסה העושים. ואלו דברים הם זה יותר מזה; שלא ישמע לעשות, ולא יעשה, ועוד יותר מזה שימאוס באחר שהוא עושה, ויותר מזה שימאס החכמים רק בשביל שהם יודעים תורה, וזה יותר ממי שמואס באחרים העושים המצות. ואלו ארבעה שאינו עושה דבר מעשה, אבל מונע אחרים מלעשות זה עוד יותר גדול, ואחר כך כופר במצות, ועוד כופר בעיקר:

Recognizing the Need to Balance the Human Element

17. פנים יפות שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק א - ב

(א) ואלה המשפטים וגו'. פירש"י ואלה מוסיף על הראשונים מה ראשונים מסיני אף אלו מסיני, הכי דברי ר' ישמעאל במכילתא... ונרמז במילת לפנייהם עלנין שנאמר [דברים ה, ד] פנים בפנים דיבר ה' עמכם, וכמו שנאמר במשה [שם לד, י] אשר ידעו ה' פנים אל פנים, והענין כי פנים מורה על הרצון כדכתיב [במדבר ז, כו] ישא ה' פניו אליך, והוא מ"ש דהע"ה [תהלים כז, ט] אל תסתר פניך ממני, וענין הסתר פנים הוא מניעת הרצון כדכתיב [ירמיה ז, כד] ויהיו לאחור ולא לפני, וכתיב [ישעיהו א, ד] נזורו אחור וכיוצא בזה רבות, וענין פנים בפנים הוא רצון המשפיע ורצון המקבל וזה גורם לזה כי ברצון המשפיע נעשה רצון המקבל, וכן ברצון המקבל נעשה רצון המשפיע: וזה שאמרו חז"ל [אבות פ"ב מ"ד] עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, וזהו פנים אל פנים רצון מול רצון, ויש לפרש בזה מה שאמר ר' יוסי [שבת ק"ח ב] מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, ענינו שאמר הדבר בפנים להבין הטעם על מכונו כמ"ש [עירובין יד ב] על ר' יוסי טעמו ונמוקו עמו, שהיה מפרש הטעמים בכל רצונו אבל המונע מלפרש נראה כחוזר מלאחוריו, וזה שאמר אשר תשים לפנייהם שענין משפטים הוא הבנת הדברים בטעמים כמו שפירש"י בכמה מקומות והזהירו השי"ת שישפיע ברצונו כדי שיעשו רצונו ויהיו עריבים ומוטעמים בפניהם מתיקות טעמי התורה וזהו אשר תשים לפנייהם.

ומה שהזהירו בזה במצות הדינים יותר משאר מצות מפני שאחז"ל בגמרא ב"ב [קעה ב] אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן והם כמעין הנובע, ענינו שכולם הם בדרך החכמה והשכל ונלמדים בדמיונם זה מזה, מה שאינו בשאר המצות כמו שאחז"ל [חולין מח ב] אין מדמין בטריפות ואמרו עוד [מו"ק יב א] הלכות מועד שהן עקורות, וזהו שאמר דהע"ה [תהלים יט, ג] משפטי ה' אמת צדקו יחדיו שנלמדים זה מזה ומצדיקים זה את זה. וזהו לשון מקצוע מחוברים יחדיו כענין הזויות המחבר יחד שתי הצלעות, ואמר והם כמעין הנובע כי בידעת שרשי הטעמים הוא ממקור החכמה הנובע כמעין המתגבר.

וכן אמר הכתוב משפטי ה' אמת וגו' הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש וגו', ענינו במעלות משפטי התורה כי החמדה בזה ובפז אין תכלית, ויותר שימצאם ירבה תאוותו, כמ"ש [קהלת ה, ט] אוהב כסף לא ישבע כסף, אבל אין בהם עונג מחמת התאוה יותר, וענין הדבש ונופת ימצא האדם בהם טעם במתיקות, אבל אין בהם תאוה כשישבע מהם, כמ"ש [משלי כז, ז] נפש שבעה תבוס נופת, בהמשל משפטי ה' לשני המעלות שבהם שהם נחמדים מזהב ומפז רב כי [כל] מה שירבה תלמודו במשפטי התורה, יותר יתרבה חשקו וחמדתו להם להגדיל ולהאדיר כמעין הנובע, ונמשל ג"כ לדבש ונופת שהם מתוקים ועריבים לחיכו יותר מתיקות הדבש ונופת, וכל זה בהשלמת רצון המשפיע והמקבל כמ"ש חז"ל [פסחים ק"ב א] יותר ממה שעגל רוצה לינק וכו':

ועוד יש לפרש מה שאמר אשר תשים לפנייהם ע"פ משאחז"ל [שבת י א] כל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, כי המשפטים אעפ"י שהם דין ה' המתקנות הדינין למעלה, כמ"ש [ד"ר ה, ד] יש דין למטה אין דין למעלה, לכך העולם קיים על הדין כמ"ש [תהלים פט, ג] עולם חסד יבנה, ולכן נעשה כשותף למעשה בראשית, וזהו שאמר אשר תשים לפנייהם ואחז"ל [גיטין פח ב] לפנייהם ולא לפני דייני עכו"ם, כי המשפטים הם חסד לישראל וכתיב [משלי יד, ד] חסד לאומים חטאת (לישראל) כמ"ש חז"ל [רש"י שמות כא, א] שהדין לפנייהם הוא מייקר שם אלילים ח"ו.

18. חתם סופר

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות

כתיב (תהלים ק"ט קה) 'ער לרגלי דבריך ואור לנתיבותי', פירוש לא מיבעיא שער לראשי דבריך בענייני ראשים שכליות של עולם הבא פשיטא, אלא אפילו הם משפטים שבין אדם לחבירו נמי אתה נרי, ולא עוד אלא זה הנר אשר לרגלי, היינו דיני ממונות הוא אור לנתיבותי, כי הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות.

(חתם סופר, יתרו)

19. תפוחי חיים

והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס

צריך להבין מה שאמר ישמש את בן ננס למה כוונתו דבריהם, והיכן מצונו כאן גדולתו אדרבה הלא לקמן אמרנו אעפ"י שקלס רבי ישמעאל את בן ננס הלכה כמותו דרבי ישמעאל. ויש לומר דהנה אמר חז"ל (אבות פ"ג ט"ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת, ועוד אמרו בגדול חשיבות יראת ה' (שם לא) אמר ריש לקיש מאי דכתיב יהיה אמתת צדק חוסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמתת זה סדר ודעים; צדק זה סדר מידע; חוסן זה סדר נשים; ישועות זה סדר נזיקין; חכמת זה סדר קרשים; ודעת זה סדר טהרות; ואפילו הכי יראת ה' היא אצרו. אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה וכו', ואפילו הכי אי יראת ה' היא אצרו אין אי לא, למדנו מכאן שאין כל ערך לתורה אם אין עמה יראת שמים. והנה מצונו דין של רבי שמעון בן ננס גבי תנאי על ספקו (שם פ"ג ט"ז) הוא אומר נתיי ויהן אומרים לא נטלנו, הוא נשבע וניטל והן נשבעין ונטלין אמר בן ננס כיצד אלו ואלו באין לידי שבעות שוא אלא הוא נטל שלא בשבעות והן נטלין שלא בשבעות, הרי לן ספורי שכן ננס לא חש כל כך על ענייני ממונות, משום דממון אפשר בחורה ובמחילה, אבל חשש יותר מחומר עין הוצאת שם שמים לבטלה ולשבעות

שוא אלא הוא נטל שלא בשבעות והן נטלין שלא בשבעות, הרי לן ספורי שכן ננס לא חש כל כך על ענייני ממונות, משום דממון אפשר בחורה ובמחילה, אבל חשש יותר מחומר עין הוצאת שם שמים לבטלה ולשבעות שוא, שכבר אמר חז"ל (שם לא) שכל העולם נודעו בשעה שאמר הקב"ה בסני לא תשא, ובוה ניכר מי הוא ירא שמים כראמרין בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמיה ומשקר. וזה שאמרנו כאן ברמז הרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את בן ננס, כותתם על הנהגת בן ננס ביראת שמים, והטעם שכן לרזן דיני ממונות נזקק הדיין לסדר בדרושה של יראת שמים שלא יכשל ולא יכשיל חס ושלום בממון איסור, ואם ישמש את בן ננס ויקנה ממנו מרת יראת שמים מוכסח לו שיצליח

ותהיה חכמתו מתקיימת. ובדרך צחות יש לומר, שמלת ב"ן הוא תואר כמו בן חיל וכדומה. וזהו בן ננס, כלומר מי שהוא שפל ברך ומחויק עצמו לננס, הוא יגדל בתורה ויחכים, ומכלל הן אחת שומע לאו, כמו שהזהירו חז"ל (פסחים ט"ו) כל המתיהיר חכמתו מסתלק הימנו.

(תפוחי חיים, לסיים מסכתות)

D. Understanding the Human Element as a Means to an Ends

20. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת וגו' - אמונת - זה סדר זרעים, עתיך - זה סדר מועד, חסן - זה סדר נשים, ישועות - זה סדר נזיקין, חכמת - זה סדר קדשים, ודעת - זה סדר טהרות. ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו. אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר; ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חטים לעלייה. הלך והעלה לו. אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון? אמר לו: לאו. אמר לו: מוטב אם לא העליתו.

21. תורת משה שמות פרק כו פסוק ל

(ל) והקמות את המשכן כמשפטו. הארכתי קצת בענין משפט ודיינים סמוך למזבח, ואמרתי משאחז"ל (ב"ב קע"ה ע"ב) הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, הנה כתיב (ישע"י ל"ג ו') והי' אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת, והם ששה סדרים על הסדר (שבת ל"א ע"א), ובשני סדרים יש סדר למשנה (ב"ק ק"ב סע"א), עפ"י מדריגת הקדושה עולה מאמונת לעתך ומעתך לחסן ומחסן לישועות ומישועות לחכמה, וא"כ הרוצה שיחכים יעסוק בסדר ישועות דהיינו שיחכם היינו חכמה שהוא סדר קדשים יעסוק תחלה בסדר ישועות שהוא נזיקין, אלא בסדר נזיקין יש מה שאינו דיני ממונות כגון סנהדרין מכות הוריות, קמ"ל בדיני ממונות שבסדר ישועות יעסוק והוא הקדושה המביאו לזכות לחכמה שבסדר קדשים, וטעם יתר קדושה הניכר בדיני ממונות, משום שבזה ניכר השגחת הבורא ית"ש להביט על דרכי ועלילות בני אדם ומחשבותיהם גם כי המה הבל, מ"מ הקדוש ברוך הוא משפיע חכמה יתירה בלב חכמיו לירד לעומק הדעת כל איש, אף על פי שהם עוסקים ברמיותא דידהו, מ"מ בקיאים הת"ח מסוד ה' ליריאו כדאמר ר' יוחנן בן זכאי במס' ב"ב (פ"ט ע"ב), והארכתי דזהו היכי דנשקי ארעא ורקיעא בהדי הדדי (שם ע"ד ע"א) וכאן אקצר.

22. חפץ חיים - תורה אור תוכן העניינים והקדמה

איתא במסכת שבת (דף ל"א) על מאי דכתיב והיה אמונת עתך וגו' אמונת זה סדר זרעים וכו' חכמה זה סדר קדשים. הנה ראה ראינו שהכתוב מכנה את הסדר הזה בשם חכמה יען שיש בו רב חכמה מאד יותר משארי הסדרים. וכן אמרו בב"מ (דף ק"ט) כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי. וגם במדרש איתא על הפסוק מצות ה' ברה מאירת עינים זה סדר קדשים על שם שהוא מאיר עינים בהלכה. ועוד איתא בבראשית רבה על הפסוק וירא אלהים את האור כי טוב זה ספר ויקרא שיש בו הלכות מרובות. והנה ראינו בעו"ה שהסדר הזה הוא עלוב מאד שאין מצוי שילמוד בו ואפילו מי שלומדו אינו רואה לשם עיונו בו (לבד בחד מאלף מיחידי הדור) ואפילו מי שלומד הש"ס כסדר אינו מצוי שיעסוק בו בהתבוננות לידע היטב ביאור הסוגיא והמסקנא להלכה רק בהעברה בעלמא וכקורא פרשת הקרבנות.

23. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קעה עמוד ב

החפץ חיים במאמרו תורה אור (שנדפס בתחלת ס' אסיפת זקנים על קדשים) הביא מה דאיתא בשבת (ל"א ע"א) והיה אמונת עתיך חוסן "חכמה" כו' חכמה זו קדשים, ובב"מ (ק"ט ע"א) איתא כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי, רואים מכאן עומק החכמה שבסדר קדשים. ומה שאמרו כאן הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, משום דדיני ממונות הם ענינים שבנויים על שכל האדם, והוא טוב להתפתחות השכל ולהחכימו, משא"כ סדר קדשים, עניני קדשים בנויים על מקראות והלכות מרובות, שהם שייכים רק לחכמה של התורה שהיא למעלה משכל האנושות.

24. חתם סופר

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות
ובבב"מ שבת (לא). איתא מאי דכתיב והיה אמונת עתיך וכו', אמונת זה סדר זרעים וכו', ישועות זה סדר נזיקין, חכמה סדר קדשים וכו', ולכאורה זה סותר לגמרא הנ"ל דאין אמר כי הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, והלא חכמה היא סדר קדשים. אכן התירוץ הוא דבאמת רוב הי"ג מרות שהתורה נדרשת בהם הם בסדר קדשים כמבואר בזכאים בפרק איהו מקומן, אמנם האדם איך יכול לבוא לחכמה זו חכמת התורה אשר היא

גדולה מכל החכמות, אמנם אם יעסוק האדם בדיני ממונות ויעיין בסדר הילוכם וצרימת הטוען וטענות מנו וטענות חזקה וכדומה הרבה, יחדר שכלו עד כי יוכל להניע לחכמת התורה קדוש לה'. וזה שאמר הרוצה להחכים יעסוק קודם בדיני ממונות, וישכיל ויבין בשכלו כמה שגבה חכמת התורה על שכל בני אדם בעניינים הנ"ל, ויזכה עי"ז להחכים אחר כל בסדר חכמה זה סדר קדשים.
(חתם סופר החדש. ליקוטים)

E. Distinctions in Nezikin

25. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סג עמוד ב

אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב, במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמוקר חלב שניק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה - כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא, ואם זום - יד לפה.

26. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא בתרא דף קעה עמוד ב

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע כו'. בס"פ הרואה מיייתי לה והכי איתא שם א"ר ינאי מ"ד כי מיץ גו' ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פ"א ושותק זוכה להבחין בין דם טהור לדם טמא ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פ"א וב' ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן ר"י אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין הנובע כו' ויש לדקדק מה הבחנה שייך בין דיני נפשות לדיני ממונות גם מה ראייה מיייתי מהאי קרא דהרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות אהך הבחנה דבין דיני ממונות לדיני נפשות ונראה לפרש דהיינו זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ר"ל מה שהוא ביניהם דהיינו דם הספק לשאר בני אדם שניא יבחינו בו אם הוא טמא או שמוקר זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות עליו תרומה וקדשים הי"ז זוכה הוא להבחין בו אם הוא טמא ודאי או הוא טהור ודאי וכן הא דקאמר זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות ר"ל מה שהוא ביניהם דהיינו דיני גזלות וחבלות דפעמים באים הגזלות וחבלות להריגת נפש ופעמים אינו רק ממון וע"פ מ"ש בריש סנהדרין דדיני ממונות לא בעי מומחין וגזלות וחבלות בעי מומחין להכי קאמר התלמוד ומי שאינו מומחה מתחלה ודן דיני ממונות זוכה להיות מומחה מתוך דיני ממונות ולהבחין מה שהוא בין דיני ממונות לדיני נפשות דהיינו גזלות וחבלות דבעי מומחה ואהא מיייתי ראייה מהך מתניתין דהכא דר"י היה מומחה דמי שנקרא רבי כבר נסמך ושמעון בן ננס לא היה נסמך עדיין אז דלא קרי ליה רבי שמעון והנה רבי ישמעאל קאמר בדיני ממונות דערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין ושמעון בן ננס פליג עליה בדיני ממונות והוסיף בדבריו הרי החונק את א' בשוק

כו' פטור שלא כו' הרי אף שלא היה מומחה מתוך דיני ממונות זכה להבחין בדין החונק הנוגע בדיני חבלות דבעי מומחה ומייתי ראייה דר"י גופיה קלסיה לשמעון וקאמר הרוצה שיתחכם להיות חכם ומומחה יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה כו' שהוא נוגע בכמה שאר עינינים והן כמעין הנובע להיות נובע חכמה לבא לדיני גזלות וחבלות דבעי מומחה וע"כ הרוצה לבא למעלה זו יעסוק בדיני ממונות וישמש את שמעון בן ננס שעשה כן לעסוק בד"מ לבא למעלה הימנה להיות חכם ומומחה ולזה הוא סדר המשנה ב"ב ואחריה סנהדרין כי מתוך ד"מ שבמסכת ב"ב יבא למעלה היותר ממנה דהיינו לדיני גזלות וחבלות דבעי מומחין וע"כ התחיל בה ד"מ בג' גזלות וחבלות בג' דהיינו ד"מ בג' הדיוטות ודיני גזלות וחבלות בג' מומחין כדמסיק ריש מסכת סנהדרין וק"ל:

The Moral Dimension of Monetary Law

27. בן יהודע, בבא בתרא קעה עמוד ב

הְרוּצָה שְׂיַחֲכִים, יַעֲסֹק בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת, שְׂאִין לָךְ מְקַצֵּעַ בְּתוֹרַה הַיּוֹתֵר מֵהֶן. נראה לי בס"ד דהא דקרי להו בשם מְקַצֵּעַ כי מְקַצֵּעַ בהפוך אתוון צוֹעֲקִים אם תניח חירי"ק תחת קו"ף וגם הם בהפוך אתוון עוֹקְצִים אם תניח חיר"ק תחת צד"י והכונה כי בעלי דינין של ממון הם עוֹקְצִים זה את זה וגם צוֹעֲקִים שאין מקבלים עליהם הדין בשתיקה ובנחת. **מעשה** באחד שדן עם חבירו לפני הדיין וחייו הדיין מאה דינרים והתחיל לצעוק ככרוכייא על חיוב זה שחיבו הדיין! אמר לו הדיין אם היית שואל ממני על חמץ שהיה לך בספינה בפסח ואתה לא מכרת אותו כפי הדין והייתי מורה לך שאסור והוא שוה אלפים דינרים ודנתי שתזרוק אותו לים אם היית צועק על הדין הזה שפסקתי לך או אם היית מקבלו בשתיקה? אמר לו לא הייתי צועק והייתי מקבל בשתיקה וזורקו לים. אמר לו אם כן למה אתה צועק על מאה דינרים שחיובתי אותך בהן? אמר לו החמץ הלך לאיבוד ולא הרויח אותו אדם ממני כדי שאתקנא בו גם עוד לא נצחני אדם בו לכך הייתי מקבל הדין בשתיקה, אך חיוב זה הרויח האדם שכנגדי ממני ולא עוד אלא יתפאר עלי כי נצחני! לכן קשה עלי הדבר ואצעק. ועל כן לדיני ממונות שבין אדם לחבירו קרי להו מְקַצֵּעַ שהוא בהפוך אתוון עוֹקְצִים שהם עוֹקְצִים זה את זה ולכן הם צוֹעֲקִים ואין מקבלים הדין בשתיקה הן מחמת קנאה הן מחמת הכבוד. ואומר **הְרוּצָה שְׂיַחֲכִים יַעֲסֹק בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת** נראה לי בס"ד על כן מְמוֹן [136] עולה מספר עיון [136] לרמוז כי דין הממון צריך לו עיון רב דעמוק הוא ולכן נמי מְמוֹן עולה מספר סולם [136] שבדיני ממון עולה האדם בסולם החכמה ולכן ממון עם כולל האותיות עולה מספר 'חכמה בינה [140] 'שצריך לו חכמה ובינה בתורת חיים.

The Need to Have All Elements of Torah

28. גור אריה שמות פרשת בשלח פרק טו פסוק כה

(כה) שבת ופרה אדומה ודינין. פירוש מדכתיב "חוק", ולא נקרא סתם "חוק" רק פרה אדומה, שאין טעם למצוה. ודינין למד מדכתיב "משפט". ושבת גם כן נקרא "חוק", כי חוק הוא זה שיגיע למלאכת האדם עד ששה ימים וביום השביעי ינוח, ודבר שיש לו גבול, כמו ששת ימי המעשה וביום השביעי שבת, נקרא זה "חוק", כמו כל לשון "חוק" ששם חוק למלאכת האדם שיגיע עד ששה ימים ולא יותר. והשתא יתורץ מה שלא הביא רש"י עמהם כבוד אב ואם, שפירש רש"י בפרשת ואתחנן (דברים ה, טז) כי כיבוד אב ואם במרה נצטוו (קושיה הרמב"ן), אלא שרש"י לא בא לתרץ רק הפסוק שנאמר "חוק ומשפט", ולכך פירש כי "חוק" זה פרה אדומה שודאי נקרא "חוק", והוסיף על זה שבת, אף על גב שלא מצאנו בפירוש אצל שבת "חוק", כיון דמצאנו כי שבת גם כן אפקד במרה, שהרי נאמר בעשרת דברות (דברים ה, יב) "כאשר צוד" בשבת, ולשון "חוק" יתפרש גם כן על שבת כדלעיל, לכך הוסיף בו שבת. ודינין - שהרי כתיב "משפט". אבל כבוד אב ואם לא נזכר בכתוב, ולכך לא פירש רש"י עמהם כבוד אב ואם. ועוד, כי לשון "חוק" נאמר על המצוה שאין טעם לה, אבל מצוה שטעם שלה נגלה לגמרי - אין שם "חוק" עליה, ולפיכך כבוד אב ואם שטעם המצוה מבואר - אין זה "חוק" כלל, אפילו אם לא נכתב בתורה האדם יודע מעצמו לכבד אביו ואמו. אבל שבת אם לא נתנה מפי השם יתברך לא היה יודע מעצמו, ולפיכך נקרא "חוק", דסוף סוף צריך להאמין אל הטעם גם כן, ולפיכך נקרא "חוק" על האדם. וכדי שלא יקשה למה קרא השבת בלשון "חוק", כלל עם זה פרה אדומה שהיא חוק גמור, וזה נכון בודאי. ואם תאמר וכל זה קשה למה לא הזכיר הכתוב עמהם כבוד אב ואם, ויש לומר היינו שתיירץ רש"י בלשונו 'שנתן להם מקצת מצות להתעסק', ורוצה לומר כאשר הלכו שלשת ימים בלא תורה, כמו שדרשו ז"ל (ב"ק פב.) על פסוק (ר' פסוק כב) "ויילכו שלשה ימים בלא מים", ואין להיות בלא תורה, לכך נתן להם אלו שלשה פרשיות לפי שהם הלכות גדולות מאוד. כמו שידוע מהלכות שבת, כי יש לו הלכות רבות מאוד לשבת. ופרה אדומה אף על גב שאין לה הלכות רבות, הלכה אחת שלה "עמוק עמוק מי ימצאנו" (קהלת ז, כד). ודינין - הדינין של תורה יש בהם חכמה, כמו שאמרו חכמים (ב"ב קעה ע"ב) הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, לפי שבקל משתנה הדין וגו'. ושלשה דברים יש כאן; אם העמוק מצד עצמו כמו פרה אדומה, או מצד רבוי ההלכות שיש בשבת, או מצד הבדל חלוקים שיש בדיני התורה. ולהרגיל אותם בלמוד התורה, כי צריך הוא בתלמוד תורה להעמיק בה. ולפעמים לתת הבדל בין דבר לדבר כמו שהוא בדיני ממונות, שהדין משתנה בחלוק קטון. וגם צריך ללמוד רבוי הלכות. ולא תמצא בכל מצות התורה דברים אלו רק בשלשה מצות, דהיינו פרה אדומה שהיא עמוקה, ושבת יש לה רבוי הלכות, ודיני ממונות יש בו חלוקים הרבה. ושמעתי בזה פירוש אחר למה אלו ג', ובפרשת ואתחנן תמצא אותו.

Various Other Thoughts

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות

והפעם הוא, כי חכמה זו חכמת התורה, כנאמר (דברים יג) 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', והרוצה לזכות לחכמה זו, בראש וראשונה עליו להקפיד על מונוגו שיהא בתכלית בראש הכשרות, כי מאכלות אסורות הרי מטמטמים לבו של אדם כדרשת חז"ל (יזמא לט). אל תיקרי ונטמאתם גם אלא ונטמטם גם, ולא ישכיל להבין דברי התורה, אבל לא סגי בכך, רק ישים על לבו להקפיד מאוד גם על אופני השגת סמינו, שיהיו בחום וביושר ובתכלית הכשרות ללא פקפוק ונדנוד איסור חס ושלום, וכמו שהאר"י באגרא דפיקא' (אית קבו) בשם הרה"ק מרימנוב זי"ע, הדניזון מרוב מאכל שנקנה בממון שלא הושג על פי התורה, הריהו בכלל מאכלות האסורות המטמטמים הלב, והיו הסיבה שהיו בני טובים אשר סרו מן הדרך הטוב והישר, ועל כן הרוצה להחכים בחכמת התורה יעסוק בדיני ממונות, כלומר, יחזיר נזרו בעסקיו ובממונו שיהיו כשרים כר"ן וכהלכה.

(אמנת אברהם, עניני שבת קדש)

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות

יש לומר בעצות, יודע מה שהמליצו על הפסוק ודברים יג) 'וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה', פירוש כשארם מתעשר ייש לו רוב כסף וזהב, מתרבה גם חכמתו בעיני ההמון, ואפילו אדם שלפני זה היה נחשב שוטה גמור, אבל מאחר שנתעשר נקרא חכם כפי ההמון, כן דרכו של עולם שהעשיר נחשב גם לחכם וכן שאר המעלות כידוע. זה שאמר כאן הרוצה שיחכים, פירוש שיחשב בעיני ההמון לחכם יתעסק בדיני ממונות.

(תפוחי היים, ליקוטים)

הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות

בתיב נזיקרא כו ג) 'אם בחקתי תלכו וכו', פירוש רש"י שיהיו עמלים בתורה. ואיתא בגמרא פסחים (נ) לעולם יעסוק אדם בחורה ומצוות אעפ"י שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וכתבו התוספות (הגיה ד"ה וכל) כלומר כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו. נמצא דהתכלית הוא שילמוד תורה משום שהקב"ה צוה לאדם שיעסוק בחורה, והלימוד המובחר הוא על מנת שיהיה לשם שמים, וישמח בחלקו אשר וכה ללמוד תורת ה' הקדושה. אמנם הענין הוא שאי אפשר לידע אם האדם לומד לשם שמים, או בשביל שיקראו אותו רבי. וזה הסימן דאמר חז"ל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, וממילא הסימן הוא אם הוא עוסק רק בדיני ממונות, ממילא אינו לומד לשמה, רק שידע לפסוק הדין ויהיה לו כבוד, אבל אם לומד בשאר ענינים גם כן נראה שלומד לשמה. וזה פירוש הפסוק 'אם בחוקתי תלכו', שתלמדו בכל ענינים כמו חוקה מהקב"ה, כמו שאמר בחוקתי שצריך ללמוד ותהיו עמלים רק לשם שמים, או 'נתתי גשמיכם בעתם'.

(ליקוטי שמשון, בחוקתי)

For Another Time

29. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כה עמוד ב

אמר רבי יצחק: הרוצה שיחכים - ידרים, ושיעשיר - יצפין, וסימניך: שלחן בצפון ומנורה בדרום; ורבי יהושע בן לוי אמר: לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד.